

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

Tereza Senjuková

Dopad sametové revoluce na podobu deníku

Rudé právo

Bakalářská práce

Praha 2009

Institut komunikačních studií a žurnalistiky UK FSV

Teze BAKALÁŘSKÉ diplomové práce

TUTO CAST VYPLŇUJE STUDENT:

Příjmení a jmeno diplomanta:

Scnjuková Tereza

Imatrikulační ročník diplomanta:

2006

E-mail diplomanta:

terezasenjukova@seznam.cz

Studijní program/studijní obor:

Mediální studia

Předpokládaný název práce v češtině:

Dopad sametové revoluce na podobu deníku Rudé právo

Předpokládaný název práce v angličtině:

The Impact of the Velvet Revolution on the Form of the Rudé Právo Journal

Předpokládaný termín dokončení (semestr, školní rok - vzor: ZS 2012):

(diplomovou práci je možné odevzdat nejdříve po dvou semestrech od schválení tezí, tedy teze schválené v LS 2010/2011 umožňují obhajovat práci nejdříve v LS 2011/2012)

LS 2008/2009

Jedná se o téma (zakřížkujte platnou odpověď):

navrhované studentem ☒

z nabídky IKSŽ ☐ Příjmení a jméno pedagoga, který téma vypsal:

Pedagog, s nímž byly teze konzultovány (příjmení, jméno, pracoviště - vzor: *Bednářová, Petra, KŽ IKSŽUKFSV*):

Kopplová Barbara, KMS IKSŽ UK FSV

Základní charakteristika tématu a předpokládaný cíl práce (max. 1000 znaků):

Deník Rudé právo respektive Právo vychází od roku 1920 téměř nepřetržitě. V době totality měl silně prorožimní náboj, a pád komunismu se tudíž musel do jeho podoby významnou měrou promítnout. V současné době se řadí mezi takzvané seriózní deníky, nadto se mu dostává poměrně vysokých ocenění od zahraničních analytiků. Cílem práce je zjistit, jak se silně prorožimní deník Rudé právo vypořádával se změnami, které s sebou přinesla sametová revoluce, a jak se bezprostředně po převratu přizpůsoboval nové situaci a ideologické proměně.

Zdůvodnění výběru tématu práce, včetně stručného popisu řešení nejvýznamnějších otázek vztahujících se k tématu v odborné literatuře oboru (rozsah max. 1000 znaků):

Deník Právo navázal na tradici Rudého práva a oprostil se svého sepětí s KSČ. Nesnažil se od svého předchůdce distancovat, ale otevřeně začal stavět na jeho základech, z čehož lze usuzovat, že bezprostředně po revoluci prošel deník takovou změnou, která mu posléze umožnila existovat i ve svobodném demokratickém prostředí. Tento klíčový moment ve vývoji Práva respektive Rudého práva mě vzhledem k jeho současným úspěchům zajímá, a proto jsem se rozhodla se na něj ve své bakalářské práci zaměřit.

Tématem přeměny totalitních médií na liberálně-demokratický model se zabývá K. Jakubowicz. Ve své práci Rude Awakening pojednává o roli médií v komunistickém režimu a jejich roli při převratu i po něm. Na příkladu vybraných států ilustruje proces přeměny totalitní společnosti na společnost demokratickou.

C. Sparks se v knize Communism, Capitalism and the Mass Media zabývá jak proměnou masových médií po pádu komunistického režimu, tak důsledky těchto proměn na společenské nahlížení médií.

Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu):

Bakalářská práce bude rozdělena do tří hlavních kapitol podle zkoumané doby, a sice dobu předrevoluční, revoluční a porevoluční. S výjimkou revoluční doby bude obsahem každé

Razítko podatelny:

Univerzita Karlova v Praze		
Fakulta sociálních věd		
Došlo dne:	10-06-2008	-1-
Gj: M36	Přilob: 2	Skartační heslo:
Přiděleno:		

kapitoly analýza domácího zpravodajství, v jejím rámci porovnání podílu politických a apolitických zpráv, a zahraniční zpravodajství (včetně jeho politického vyznění, podílu na celém zpravodajství a států, které zahraničním zprávám dominovaly). Kapitola týkající se revoluce bude zaměřena především na hodnocení sametové revoluce a význam, jaký Rudé právo revoluci připisovalo.

Práce uzavře závěrečná hodnotící kapitola, která shrne a vyhodnotí nabyté poznatky.

Vymezení zpracovávaného materiálu (např. konkrétní titul periodika a období, za které bude analyzován) a **postup (technika) při jeho zpracování:**

Zpracovávaným materiálem budou vydání deníku Rudé právo v období od října 1989 do prosince 1990, a sice v intervalu 1 výtisku týdně (pro potřeby práce není nezbytné zkoumat každé jednotlivé vydání). Hlavní zaměření práce se bude týkat obsahu zpravodajství, a to převážně domácího. Hodnocení bude podléhat i četnost politicky zaměřených článků na úkor počtu článků politicky neutrálních. Hlavní technikou zpracování bude kvalitativní obsahová **analýza, kterou doplní analýza kvantitativní.**

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a způsobu jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

Dennis McQuail: Úvod do teorie masové komunikace. Kniha stručně popisuje jednotlivé sféry mediální komunikace, podává ucelený a věcný výklad role masových médií a jejich fungování.

Graeme Burton, Jan Jiráček: Úvod do studia médií. Kniha shrnuje poznatky ze studia médií, a to jak zahraničních, tak českých, a vysvětluje podstatu, prostředky a cíl mediálních studií.

Tomáš Trampota: Sociologie zpravodajství. Kniha poskytuje základní informace o zpravodajství a jeho vytváření, vlivy, kterým podléhá, a jeho působení na publikum respektive na mediální konzumenty.

Schulz Winfried, Scherer Helmut, Lutz Hagen, Reifová Irena, Končelík Jakub: Analýza obsahu mediálních sdělení. Kniha se soustřeďuje na analýzu mediálních obsahů, způsoby, jakými lze mediální sdělení zkoumat, a na příkladech ukazuje jejich praktické provedení.

Melvin L. DeFleur, Sandra J. Ballová-Rokeachová: Teorie masové komunikace. Práce nabízí stručný přehled vývoje mezilidské komunikace a komunikačních prostředků, ve své druhé části se zabývá účinky masových médií a její třetí část se zaměřuje na aktuální podobu masových médií.

Colin Sparks: Communism, Capitalism and the Mass media. Kniha pojednává o transformaci totalitních mediálních systémů po rozpadu východního bloku s primárním zaměřením na televizní vysílání; transformace tisku je hned na druhém místě.

Karol Jakubowicz: Rude Awakening. Kniha se soustředí na transformaci mediálních systémů v „postsocialistických“ zemích, kterou chápe jako komplikovaný proces na pozadí celkové (nezavršené) přeměny společnosti.

Kolektiv autorů: Naše Rudé právo. Kniha líčí dějiny Rudého práva až do roku 1980 a jeho úlohu ve své době z pohledu redaktorů Rudého práva. Její součástí je i stručný životopis **několika vybraných žurnalistů.**

Diplomové práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

Datum / Podpis studenta

5.6.2008.

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT **VYTIŠTĚNÉ** (včetně části, kterou vyplňuje institut!),
PODEPSANÉ A VE **DVOU** VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO
V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU A TO
PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNÝ UK FSV.

PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI **VYZVEDNOUT** V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY
A **NECHAT VEVÁZAT** DO DIPLOMOVÉ PRÁCE.

TUTO CAST VYPLŇUJE INSTITUT:			
Vyjádření IKSŽ: Vedení IKSŽ teze projednálo na svém zasedání dne..... s tímto výsledkem:		Schváleno 0	
		Neschváleno d	
Důvody případného neschválení práce		Téma je již zpracované Spatně formulované téma a cíl Špatně zvolená metoda práce Nedostatečná rešerše literatury Q Nevhodně zvolené prameny Nedostačující úroveň tezí Jiné—	
Navržený vedoucí práce	Souhlas vedoucího práce navrženého vedením institutu	Příjmení a jméno	Datum /Podpis
Návrhy na konzultanty (v případě, že takové návrhy z jednání vedení IKSŽ vyplynou)		Příjmení a jméno	Příjmení a jméno
Schválené teze převzal/a student/ka		Příjmení a jméno	Datum /Podpis
Návrhy na oponenta: Vedení IKSŽ na svém zasedání dne..... navrhlo, aby předloženou práci oponoval/a:		Příjmení a jméno	

Autorka práce: **Tereza Senjuková**

Vedoucí práce: **PhDr. Jan Cebe**

Oponent práce:

Datum obhajoby: **2009**

Hodnocení:

Bibliografický záznam

SENJUKOVÁ, Tereza. *Dopad sametové revoluce na podobu deníku Rudé právo*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. 2009. S. 32. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Cebe.

Anotace

Bakalářská práce „Dopad sametové revoluce na podobu deníku Rudé právo“ se snaží postihnout změny, které proběhly na stránkách komunistického deníku Rudé právo bezprostředně po sametové revoluci. Těžiště této práce spočívá v analýze domácího zpravodajství, a to jak po stránce obsahové (tzn. s využitím prostředků kvalitativní obsahové analýzy), tak z hlediska četnosti politických článků oproti článkům nepolitickým (tj. s využitím kvantitativní analýzy). Práce se zabývá postupnými ideologickými změnami, které je ve zpravodajství Rudého práva možné pozorovat v období od října 1989 do konce roku 1990. Je rozdělena do tří částí, které na základě historických událostí vymezují jednotlivé etapy transformace: období od začátku října do poloviny listopadu 1989 (resp. do prvních demonstrací sametové revoluce), od sametové revoluce do konce roku 1989 (do zvolení V. Havla prezidentem) a rok 1990. Každou jednotlivou analytickou sekci doplňuje stručná historická kapitola, která má poskytnout analýze historický kontext.

Annotation

Bachelor thesis "The Impact of the Velvet Revolution on the Form of Rudé právo Journal" tries to describe the changes that took place on the pages of Rudé právo journal right after the Velvet Revolution. The basis of the thesis is on an analysis of home news regarding the content (thus with the means of hermeneutical content analysis) and the rate of political and non-political articles (quantity analysis). The thesis deals with continuous ideological changes that one can notice in the reporting of Rudé právo in the era from October 1989 till the end of 1990. It is divided into three parts that on the ground of historical events determining each of the transformation phases: from the beginning of October to the half of November (the first demonstrations of the Velvet Revolution), from the Velvet Revolution till the end of the year (V. Havel's was elected the President) and the year 1990. Each section is accompanied by a brief historical chapter that should provide a historical context to the analysis.

Klíčová slova

Rudé právo, Právo, sametová revoluce, transformace, kvalitativní analýza, kvantitativní analýza.

Keywords

Rude právo. Právo, the Velvet Revolution, transformation, quality analysis, quantity analysis.

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Vlastní text práce bez anotací a příloh má celkem 64400 znaků s mezerami, tj. 36 normostran.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 20. 5. 2009

Tereza Senjuková

Obsah

<i>Úvod</i>	<i>I</i>
<i>1. Stručně o historii Rudého práva</i>	<i>2</i>
<i>1.1 Rudé právo od října do 17. listopadu</i>	<i>7</i>
<i>1.1.1 Nezvyklý zájem o životní prostředí</i>	<i>7</i>
<i>/ 1.2 Sjezdy a přestavba</i>	<i>8</i>
<i>1.1.3 Závěrem</i>	<i>9</i>
<i>2. Sametová revoluce</i>	<i>10</i>
<i>2.1 Rudé právo od 17. listopadu (do konce roku 1989)</i>	<i>13</i>
<i>2.1.1 Plíživý nástup sametové revoluce</i>	<i>13</i>
<i>2.1.2 Nečekaná změna hodnocení</i>	<i>14</i>
<i>2.1.3 Závěrem</i>	<i>17</i>
<i>3. Rok nástupu demokracie</i>	<i>19</i>
<i>3.1 První kroky</i>	<i>19</i>
<i>3.2 Ekonomická reforma</i>	<i>20</i>
<i>3.3 Rudé právo v prvním roce bez komunistické diktatury</i>	<i>22</i>
<i>3.3.1 Nové podmínky</i>	<i>22</i>
<i>3.3.2 List Komunistické strany</i>	<i>23</i>
<i>3.3.3 Hlavním úkolem volby</i>	<i>24</i>
<i>3.3.4 Po volbách</i>	<i>25</i>
<i>3.3.5 Závěrem</i>	
<i>4. Analýza tematické pestrosti</i>	<i>- 7</i>
<i>4. / Popis grafu</i>	<i>- ^</i>
<i>Závěr</i>	<i>i</i>
<i>Summary</i>	<i>_11</i>
<i>Použitá literatura</i>	

Úvod

Deník Rudé právo zahájil svou činnost jako zřetelně politicky zaměřený list silně spjatý s komunistickou ideologií. V tomto směru Rudé právo postupovalo od svého založení v roce 1920 až do začátku 90. let. 20. stol.¹ Zlomovým v jeho historii byl rok 1990, kdy se deník de facto vyvázal z područí KSČ a přešel do vlastnictví společnosti BORGIS a.s., jehož majoritním akcionářem je Zdeněk Porybný². Deník se pod jeho vlivem postupně oprošťoval od stigma komunistické minulosti (nejvýraznějším projevem distancování se od KSČ je změna samotného názvu deníku z Rudého práva na Právo, k níž došlo 1. listopadu 1995³) a na současné mediální scéně se řadí mezi tzv. seriózní deníky. Je zřejmé, že v bouřlivé atmosféře revolučních a porevolučních let musely na jeho půdě proběhnout rozsáhlé změny, které umožnily jeho nástupci deníku Právo získat a postupně upevnit pozici na svobodném mediálním trhu.

Protože rozsah práce neumožňuje zmapovat zevrubně proměnu deníku od roku 1989 do současnosti, byl předmět jejího zájmu omezen na první změny, ke kterým došlo bezprostředně po 17. listopadu 1989 a které byly součástí samého počátku hluboké celospolečenské transformace, již sametová revoluce spustila. Tyto změny lze předpokládat vzhledem k tomu, že Rudé právo pojilo svůj osud s osudem KSČ, která zcela ztratila svou vedoucí úlohu ve státě. Její pád se tak pozice Rudého práva silně dotkl, a deník tak bezprostředně po roce 1989 lavíroval mezi bytím a nebytím. Kvůli omezenému rozsahu práce není možné s jistotou určit, jaký význam měly na současnou podobu Práva změny bezprostřední v porovnání s pozvolnou transformací v průběhu devadesátých let. Práce si klade za cíl zmapovat prvotní impulsy, které mohly různou měrou přispět k úspěšnému zavedení deníku Právo. Jejím úkolem je poskytnout na pozadí historických událostí obecný přehled o přímém a okamžitém dopadu sametové revoluce na podobu Rudého práva coby hlásné trouby totalitního režimu. K tomuto zkoumání byla využita především hermeneutická obsahová analýza, která je definována jako výzkumná metoda vycházející „z literárně vědní textové interpretace“⁴. Tento postup odpovídal zaměření práce více než kvantitativní obsahová analýza. Na základě druhého zmiňovaného postupu byl vytvořen graf, který má zachytit změnu četnosti politických a

¹ HOŘENÍ, Zdeněk. Naše Rudé právo. Praha: Rudé právo, vydavatelství ÚV KSČ, 1980. S. 23

² BENDA, Josef. Vlastnictví periodického tisku v České republice v letech 1989 - 2006. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007, s. 95-98, 116 a příloha VI. Vydavatelská skupina BORGIS a.s. (stav k 31.12.2006)

³ BENDA, Josef. Vlastnictví periodického tisku v České republice v letech 1989 - 2006. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007, s. I 16

⁴ SCHULZ, Winfried, SCHERER, Helmut, HAGEN, Lutz, REIFOVÁ, Irena, KONČELÍK, Jakub. Analýza obsahu mediálních sdělení. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004. S. 29

nepolitických článků, a tím ilustrovat kolísání nálad veřejnosti (resp. čtenářů Rudého práva) v závislosti na událostech v Československu.

Práce je tematicky rozdělena do tří částí: první stručně popisuje podobu Rudého práva před revolucí, tzn. v období od jeho vzniku do 17. listopadu 1989; analýza článků se omezuje na období těsně před listopadem, tj. období od října 1989 do 17. listopadu 1989. Druhá kapitola se týká podoby ústředního deníku KSČ v průběhu sametové revoluce - od 17. listopadu do konce roku. Poslední oddíl se týká procesů, které na stránkách Rudého práva probíhaly v průběhu celého roku 1990.

Rozdělení jednotlivých kapitol je podřízeno historickým okolnostem. Jedná se přitom o dělení víceméně účelové, ke kterému bylo třeba přistoupit v zájmu přehlednosti práce. Události, které vymezují jednotlivé sekce, mají sice své historické opodstatnění, nicméně autorka si je vědoma toho, že jejich význam je do značné míry podmíněn dějinným výkladem (jako zlomový bod by bylo možné stanovit už nepokoje při výročí vpádu vojsk Varšavské smlouvy nebo vzniku Československa popř. Palachův týden v lednu 1989, k němuž se často obrazejí představitelé komunistické strany při svých projevech v listopadu 1989). Těžiště práce spočívá v porevolučním období, ale pro úplnost byl rozsah celé zkoumané oblasti stanoven tak, aby práce v minimu pokrývala i předrevoluční podobu deníku. Za nezbytné minimum pro analýzu bylo stanoveno období od začátku října do poloviny listopadu 1989 (respektive do studentské demonstrace 17. listopadu); období sametové revoluce si stanovila od 17. listopadu do konce roku 1989. V případě vymezení poslední kapitoly se autorka domnívá, že žádná z událostí roku 1990 neměla srovnatelný dopad na komunistický deník jako 17. listopad a zvolení nové nekomunistické vlády, a proto třetí oddíl své práce vymezila kalendářním rokem 1990.

1. Stručně o historii Rudého práva (1920 -1989)

Rudému právu se věnuje hned několik socialistických historiků a novinářů. Poslední významnou publikací, která se jím zabývá, je kniha Naše Rudé právo, která vyšla v roce 1980 a je pod ní podepsán kolektiv autorů sdružených kolem Rudého práva v čele s tehdejším šéfredaktorem Zdeněkem Hořením. Vzhledem k žalostnému nedostatku porevolučních prací o této problematice jsem při zpracovávání kapitoly o historii Rudého práva využívala především tuto publikaci s ohledem na to, že uváděné skutečnosti mohou být více či méně zkreslené, a bylo-li to jen trochu možné, snažila jsem se tato data ověřit u dalšího zdroje.

Historie Rudého práva se začíná odvíjet v roce 1920, kdy došlo k rozkolu v sociálně demokratické straně, což vyústilo v odštěpení levicové části redakce jejího deníku Práva lidu, která začala 18. září 1920 vydávat vlastní verzi deníku, který nazvala Staré Právo lidu (název měl čtenářům evokovat představu, že původní linie se drží levicová složka, zatímco pravicová své voliče zradila přílišným sympatizováním s pravicovou částí politického spektra). Staré Právo lidu je záhy úředně zakázáno a na jeho místo nastupuje nejprve 20. září večerník Rudého práva a hned následující den Rudé právo jako „orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické“ s podtitulkem „Proletáři všech zemí, spojte se!“. Mezi členy první redakce se objevují mj. Ivan Olbracht a Josef Hora nebo například spoluzakladatel komunistické strany Bohumír Smeral .

Po odštěpení levicového křídla sociální demokracie a téměř současně se vznikem Komunistické strany Československa se 18. května 1921 Rudé právo pasuje na „ústřední orgán Československé strany komunistické“.

Dvacátá léta znamenala pro KSČ a spolu s ní i pro Rudé právo těžké období. Na základě zákona na ochranu republiky přijatého roku 1923, který „se měl stát prostředkem obrany demokratického systému před nebezpečím levicových i fašistických diktatur“,⁶ byla totiž řada akcí KSČ i činnost Rudého práva opakovaně zakazována. V září 1929 dokonce ministerstvo financí zakázalo prodej Rudého práva v trafikách⁷, čímž deník odřízlo od jeho hlavního distribučního kanálu. Díky ekonomické konjunktuře navíc čelila KSČ ochabování vlivu na „masy pracujících“. Tomu učinil přítrž krach na newyorské burze, jehož důsledky pocítilo i Československo, a v nastalé krizi se tak komunistická strana mohla znovu úspěšně

⁵ zdroj: HOŘENÍ, Zdeněk. Naše Rudé právo. Praha: Rudé právo, vydavatelství ÚV KSČ, 1980

⁶ Dějiny zemí koruny české. Praha: Paseka, 2003. S. 176

⁷ zdroj: HOŘENÍ, Zdeněk. Naše Rudé právo. Praha: Rudé právo, vydavatelství UV KSČ, 1980

představovat jako jediný zastávce pracujícího lidu (např. prostřednictvím dnu boje proti nezaměstnanosti, který KSČ naplánovala na 25. února 1931).

V průběhu třicátých let získávala KSČ čím dál větší vliv a spolu s ní i její ústřední deník. Zatímco ještě na konci dvacátých let se denní náklad Rudého práva pohyboval kolem čtyř tisíc výtisků, v průběhu třicátých let se toto číslo navzdory častým konfiskacím vyšplhalo na více než šestinásobek. Vzhledem ke svému silně negativnímu postoji vůči fašistickému Německu bylo Rudé právo z úřední moci zakázáno již 20. října 1938. spolu s tím byla zastavena i činnost KSČ. Vydávání Rudého práva bylo obnoveno v únoru 1939, kdy o něm rozhodlo předsednictvo teď už ilegální strany, a jeho první číslo vyšlo se zpožděním oproti plánovanému zahájení v srpnu téhož roku⁸.

V průběhu války zúročilo Rudé právo své dřívější zkušenosti se státními postihy a úspěšně odolávalo protektorátním zásahům (například pozatýkání většiny členů první redakce v roce 1941); v období heydrichiády bylo dokonce jediným odbojovým periodikem, které represe nacistických okupantů úplně nezničily, a vycházelo v různě dlouhých intervalech až do konce války (poslední ilegální číslo Rudého práva vyšlo 1. května 1945).

První legální číslo vyšlo dne 6. května 1945. Poválečná situace hrála do karet politické levici, které se podařilo prosadit v článku IX tzv. Košického vládního programu úplný zákaz pravicových stran v Československu⁹. To komunistické straně poskytlo nespornou výhodu, která jí napomohla v roce 1946 k vítězství ve volbách, v nichž strana získala 38%.

Rudé právo, na kterém se v průběhu celé jeho historie promítaly úspěchy a neúspěchy KSČ, v té době vychází o nákladu půl miliónu výtisků, o dva roky později už dosahuje milionu. Díky tomu, že pominulo vnější ohrožení státu, mohla se redakce pod vedením Viléma Nového cele soustředit na boj s vnitřním nepřítelem. Vinu za hrůzy války svalovalo Rudé právo na buržoazii a sní související chybné státní zřízení první republiky. Jeho prosovětský zápal získal po válce a úspěších komunistického odboje na naléhavosti a Rudé právo se po boku komunistické strany snažilo získat na svou stranu co nejvíce voličů. Už v prvních poválečných volbách v roce 1946 získali komunisté nejvyšší počet hlasů (40,17 %) a v předčasných volbách v roce 1948 bylo oficiálním ziskem KSČ 89,2 %¹⁰. Je nesporné, že svůj vliv na tomto drtivém vítězství Národní fronty má i Rudé právo. Na výsledku voleb se ovšem výraznější měrou podílelo potlačování protikomunistické předvolební agitace a

⁸ zdroj: HOŘENÍ, Zdeněk. Naše Rudé právo. Praha: Rudé právo, vydavatelství ÚV KSČ, 1980

⁹ Dějiny země koruny české. Praha: Paseka, 2003. S. 249

¹⁰ Dějiny země koruny české. Praha: Paseka, 2003. S. 258

především falšování výsledků voleb, v nichž KSČ nakonec oficiálně získala 89,2 %". Cesta k vytouženému socialismu byla volná.

V květnu roku 1955 vydal ÚV KSČ usnesení O práci Rudého práva, v němž vznáší požadavek, aby Rudé právo bylo „každodenně účinným bojovým nástrojem strany, nesmlouvavým strážcem stranických usnesení, aby vychovávalo celou stranu v duchu nejvyšší náročnosti, zvyšovalo uvědomělost, pracovní aktivitu a bojovou připravenost všeho lidu"¹. Cílem Rudého práva mělo být působení na široké masy pracujících, list měl být dostupný všem. Docílit toho, aby bylo Rudé právo nejčtenějším deníkem v Československu, pro KSČ nebylo složité už jen proto, že mohla přiděly papíru ovlivnit náklad jednotlivých periodik.

Rudé právo se neochvějně drželo stranické linie a poprvé se odchýlilo teprve v roce 1968. Redakce deníku kopírovala celospolečenský trend a čím dál více se klonila na stranu Alexandra Dubčeka, čímž se sice přibližovala československé společnosti, ale oddalovala se moskevskému politbyru, což nakonec vyvrcholilo vpádem vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968¹³. Po úspěšném potlačení pokusů o reformu společnosti a novém upevnění pozice KSČ (s níž byla pochopitelně provázaná i pozice Rudého práva) vydala redakce ústředního deníku ÚV KSČ v září 1970 „Stanovisko k činnosti Rudého práva mezi lednem 1968 a dubnem 1969.“ Řeklo v něm mj.: „To, co se s Rudým právem stalo v srpnu 1968, je nesporně nejostudnější stránkou v dosavadních dějinách Rudého práva; podstatná část redakce selhala a postavila se buď aktivně, vědomě, nebo v důsledku psychologického nátlaku na protimarxistické, netřídní a straně nepřátelské pozice.“¹⁴ V době, kdy Rudé právo procházelo ideologickou přeměnou, na sebe roli ústředního listu převzal časopis Tribuna.

Strana i Rudé právo se zcela distancovaly od událostí pražského jara a procesy, které k srpnu vedly, připisovaly revolučním živlům a politické opozici, kterou měly financovat státy západní Evropy a USA. V ČSSR spustila KSČ (pod taktovkou Moskvy) tzv. normalizaci, která měla republiku natrvalo vrátit zpět k socialistickým základům. A už v květnu 1971 na XIV. sjezdu KSČ mohli její představitelé prohlásit, že v zemi se podařilo obnovit normální podmínky¹⁵.

¹ Dějiny země koruny české. Praha: Paseka, 2003. S. 268

¹² HOŘENÍ, Zdeněk. Naše Rudé právo. Praha: Rudé právo, vydavatelství ÚV KSČ, 1980, s. 182

¹³ Dějiny země koruny české. Praha: Paseka, 2003. S. 286

¹⁴ HOŘENÍ, Zdeněk. Naše Rudé právo. Praha: Rudé právo, vydavatelství ÚV KSČ, 1980, s. 211

¹⁵ zdroj: HOŘENÍ, Zdeněk. Naše Rudé právo. Praha: Rudé právo, vydavatelství ÚV KSČ, 1980

Dopad sametové revoluce na podobu deníku Rudé právo

Do revolučního roku 1989 vstupovalo Rudé právo jako věrný sluha ÚV KSČ a nekritický nástroj komunistické propagandy, kterému se do poslední chvíle dařilo živit iluzi spořádané a poslušné společnosti plné socialismu oddaných občanů.

Ještě těsně před listopadem přinejmenším na stránkách loajálního deníku téměř nic nenasvědčovalo tomu, že zkosnatělému totalitnímu režimu zbývá pár týdnů života.

1.1 Rudé právo od října 1989 do 17. listopadu 1989

1.1.1 *Nezvíklý zájem o životní prostředí*

Říjen 1989 byl na stránkách Rudého práva dobou, kdy nejpálčivějším společenským problémem byla starost o životní prostředí. Svědčí o tom celá řada článků na toto téma, které deník v tomto období otiskl. O významu, který deník tomuto problému připisoval, svědčí i fakt, že převážná většina uveřejněných záznamů z diskuse na 15. zasedání ÚV KSČ se týkala právě životního prostředí, jeho znečištění a ochrany (z celkem patnácti uveřejněných vystoupení se jich ekologie týkalo deset). Prakticky v každém čísle v tomto období se objevil alespoň jeden článek, který se různou měrou zabýval ekologickými problémy. Při polemikách o životním prostředí je nápadná skutečnost, že se v nich sice zmiňuje způsob ochrany životního prostředí a péče o něj, ale v mnoha takovýchto debatách je nápadná absence jasné příčiny nebo viníka - chybí zmínka, kdo nebo co nese za znečištění odpovědnost. Dosavadní znečišťování životního prostředí je připisováno na vrub vágním jevům, jako je „ekonomický růst“, „mezinárodní doprava“, „demografický vývoj“ a podobně¹. Oproti tomu způsob řešení ekologických problémů se ve všech příspěvcích podivuhodně shoduje: přestavba a opatření ze strany vlády a strany. Je zcela nemyslitelné, že by péči o životní prostředí bylo možné zajistit jinak než s pomocí a pod záštitou KSČ (takovéto možnosti se nikde nevyskytují ani v náznamech).

Je otázkou, nakolik byla péče o životní prostředí ve společnosti hodnocena - zda skutečně lidé v té době považovali ekologii za natolik významnou, že se jí Rudé právo na svých stránkách denně zabývalo. Cílem této práce není zkoumat veřejné mínění a společenské problémy z předrevoluční doby, ovšem bez poznatků, které by z takového výzkumu vyplynuly, je obtížné zhodnotit skutečný záměr článků o ekologii a příčiny jejich neobvykle vysokého počtu. Nelze proto vyloučit, že jejich četnost je podmíněna skutečným zájmem obyvatel ČSSR o přírodu a její ochranu (o zájmu o životní prostředí svědčí např. hnutí Brontosaurus, které působilo od roku 1974. a je možné předpokládat, že si za 15 let své existence získalo řadu stoupenců, čímž donutilo KSČ k určitým krokům k ekologickému zacházení s přírodou). Impulsem, který mohl vést k intenzivní debatě o ochraně životního prostředí, by také mohla být nějaká ekologická katastrofa v zemích východního bloku (tudíž by se týkala i ČSSR). Vzhledem k politické situaci a postupujícímu rozkladu socialistického

¹ Z diskuse na 15. zasedání ÚV KSČ. Rudé právo. 1989, roč. 70, č. 244, s. 3

impéria se nicméně jako nejpravděpodobnější jeví fakt, že se ÚV KSČ pouze snažil za pomoci svého ústředního orgánu předhodit lidem zástupné téma, které by zastínilo vnitrostátní i mezinárodní problémy, s nimiž se v té době vedoucí strana potýkala (mnohé z nich zmiňuje Milouš Jakeš ve svém projevu v Červeném Hrádku v červenci 1989). Dalším důvodem může být, že diskuze o životním prostředí byla v československém prostředí novinkou, a proto na sebe poutala pozornost jak médií, tak jejich publika.

1.1.2 Sjezdy a přestavba

V politických příspěvcích, které se objevují především v souvislosti s oslavami 28. října a na 15. zasedání ÚV KSČ, jsou zřetelné obavy z budoucího vývoje. Tyto obavy se týkají v první řadě přestavby, která na mnohé působí chaoticky a nejasně: „Mnohdy si připadáme jako hudebníci bez not, protože k novému hospodářskému mechanismu platnému od roku 1990 neznáme normativy a tím i rozdělování prostředků třeba i na zlepšování pracovního prostředí a sociálních podmínek pracovních kolektivů.“² Obavy z dopadů přestavby připouští i František Pitra při svém projevu u příležitosti říjnových oslav karpatsko-dukelské operace: „U tak velkého obratu (...) je přirozené, že někde vznikají názorové rozdíly a nejasnosti, netrpělivost i obavy. Proto zdůrazňujeme: přestavbu uskutečňujeme na základě socialismu (...), žádný návrat ke kapitalismu nepřipustíme.“³ Strach z nástupu kapitalismu byl zřejmě vzhledem k situaci v Polsku a Maďarsku oprávněný - poměry uvnitř socialistického soustátí nejlépe vystihují slova amerického velvyslance Palmera v Budapešti, která prostřednictvím citace zazněla i na sjezdu: „Chvála bohu, vývoj v Maďarsku se již dostal do takové situace, že se už není čeho obávat.“⁴ Tento výrok Miroslav Zavadil odsoudil; stejně tak ostatní prohlášení, která Rudé právo v této době otiskovalo, protirežimní hnutí znevažují. Ale proč by ÚV KSČ tolik stál o stále silnější výpady proti opozičnímu hnutí, kdyby skutečně nebylo čeho se obávat? Ondřej Kvak se v rozhovoru pro Rudé právo ohání dopisy, kterými „odsoudili pracující a občané kraje Několik vět (...). Požadovali, abychom nedopustili rozvrácení budovatelského úsilí a aby organizátoři těchto akcí byli postihováni v souladu s našimi zákony. (...) Většina pracovních kolektivů na snahy ukazovat naši společnost jako stagnující reagovala odmítavě.“⁵ Zamezit vzniku demonstrací se snaží i Milouš Jakeš, který je staví do

² Z diskuze na 15. zasedání ÚV KSČ. Soudruh ANTONÍN MLADÝ, člen ÚV KSČ, Kompresory Praha. Rudé právo. 1989, roč. 70, č. 244, s. 3

³ Jistoty zrozené v bojích. Z vystoupení soudruha Františka Pitry. Rudé právo. 1989, roč. 70, č. 238, s. 3

⁴ Z diskuze na 15. zasedání ÚV KSČ. Soudruh MIROSLAV ZAVADIL, člen ÚV KSČ, Předseda Ústřední rady odborů. Rudé právo. 1989, roč. 70, č. 244, s. 3

⁵ S lidmi a pro lidi. Rudé právo. 1989, roč. 70, č. 250, s. 3

protikladu k otevřené diskusi a poukazuje na jejich destruktivitu a snahu za pomoci západních médií podrýt socialismus⁶. Z těchto výstupů je zřejmé, že demonstrace a vystoupení proti režimu začaly být častější a dost možná i mohutnější. A politické špičky cítily více či méně, že se jejich dosud nezpochybňované a jisté postavení začíná otřásat.

Přestavbě a plánované demokratizaci se na svém sjezdu věnoval rovněž Svaz socialistické mládeže. 13. listopadu informovalo Rudé právo o výsledku této diskuse: „Československá mládež je jednoznačně pro přestavbu." Na sjezdu vystoupil mj. Milouš Jakeš, který myšlenku přestavby obhajoval a ujišťoval, že „přestavba není - jak se to snaží šířit různí kritici u nás i v zahraničí - výrazem vyčerpání či zhroucení ideálů socialismu."⁷

1.1.3 Závěrem

V předvečer sametové revoluce byly na stránkách Rudého práva nejcitelnějším indikátorem budoucích změn mlhavé zprávy o situaci v Polsku a Maďarsku, přičemž možnost obdobného vývoje v Československu naznačovaly zprávy o demonstracích u příležitosti 28. října. Tato témata ovšem z hlediska četnosti zastíňovaly zástupné problémy, především diskuse o životním prostředí, které tvořily notnou část obsahu reportáží a zpráv. Články o uskutečnění pravidelných sjezdů a schůzí naznačovaly, že situace v ČSSR je stabilizovaná a neděje se nic nezvyklého. Nepokoje, k nimž došlo u příležitosti výročí založení samostatného československého státu, odbylo Rudé právo jako činnost hrstky odpůrců socialismu, které motivovala především pozornost západních novinářů.

⁶ Projev Milouše Jakeše. Rudé právo. 1989, roč. 70, č. 267, s. 3

⁷ Projev Milouše Jakeše. Rudé právo. 1989, roč. 70, č. 267, s. 3

2. Sametová revoluce

Koncem roku 1989 bylo patrné, že východní blok je v rozkladu. V Polsku se už v červnu konaly první svobodné volby od druhé světové války. V Maďarsku 23. října vyhlásil z balkonu parlamentu jeho předseda Maďarskou republiku (vypustil z názvu slovo „lidová“, a distancoval ji tak od její komunistické předchůdkyně). 9. listopadu padla Berlínská zeď. Byla vlastně jen otázka času, kdy se touha po svobodě a demokracii naplno projeví i v ČSSR. Zde nebyly v roce 1989 protesty a demonstrace proti režimu ničím novým - již v týdnu od 15. ledna probíhaly po Praze manifestace k uctění památky Jana Palacha, jenž se 16. ledna 1969 upálil na Václavském náměstí na protest proti vpádu vojsk Varšavské smlouvy. Tyto manifestace ale měly ještě jeden účel: vyjádřit nespokojenost s komunistickým režimem. Státní i Veřejná bezpečnost spolu s pohotovostním oddílem ministerstva vnitra a Lidových milicí proti manifestantům tvrdě zasahovaly. Mnozí zúčastnění byli po zadržení v rámci výslechu podrobeni surovému fyzickému týrání¹ - mocenský aparát byl v té době ještě plný sil a odhodlání hájit pozice strany. Tyto protesty tedy nezískaly velikost ani vliv, který by jim umožnil otřást komunistickým režimem.

Dalším významným vystoupením proti režimu bylo shromáždění občanů na protest proti okupaci ČSSR vojsky Varšavské smlouvy. Podle oficiálních zdrojů toto shromáždění čítalo jen asi 1500 lidí - ve skutečnosti jich však bylo nejspíš více. Rozsah zákroku, který byl vzhledem k množství demonstrantů nepřiměřeně velký, je důkazem vzrůstající nervozity a stupňující se hysterie na straně vládnoucí strany, která pod dojmy z událostí z okolních států měla vcelku pochopitelný strach o svou pozici. Po protestech bylo na služebnách policie 320 o zatčených .

Nedlouho poté se u příležitosti výročí vzniku samostatného československého státu uskutečnila další demonstrace. Policie s lidovými milicemi ji vytlačila z Václavského náměstí. Na Staroměstském náměstí nabrala druhý dech a zamířila k Vltavě, kde se s bezpečnostními složkami střetla znovu - policie chtěla demonstrantům zabránit v tom, dostat se na Malou Stranu a na Hrad. Počet zatčených se tentokrát vyšplhal na 359 Čechoslováků a 18 cizinců³.

Vlna demonstrací a protestů proti režimu dosáhla svého vrcholu po brutálním potlačení nenásilné studentské manifestace: 17. listopadu 1989 uspořádali studenti pietní akt k uctění památky Jana Opletala. Chtěli si tím zároveň připomenout 50. výročí popravy devíti českých

¹ 20. století: kronika. Kol. autorů. Praha: Fortuna Print 2001. S. 1314

² 20. století: kronika. Kol. autorů. Praha: Fortuna Print 2001. S. 1314

³ 20. století: kronika. Kol. autorů. Praha: Fortuna Print 2001. S. 1318

představitelů studentského hnutí a uzavření vysokých škol nacisty⁴. „Tento původně poklidný průvod přerostl v demonstraci za svobodu, demokracii a politické reformy. Skupiny studentů (...) se odtud vydaly po nábřeží a kolem Národního divadla Národní třídou ke středu města.“⁵ To, co Rudé právo posléze vyličilo jako uměle vyvolanou potyčku studentů s Veřejnou bezpečností, která měla podle ústředního deníku ÚV KSČ používat mírné prostředky, bylo ve skutečnosti brutálním zásahem proti demonstrujícím studentům.

Na Perštýně u obchodního domu Máj studenty obklíčily pořádkové síly. Příslušníci SNB je vyzývali k rozchodu (vzhledem k obklíčení samozřejmě muselo být jasné, že tyto výzvy nemají studenti v žádném případě možnost uposlechnout) - jedinou možnost úniku ze stále těsnějšího sevření oddílů SNB představoval úzký průchod, který oddíly ponechávaly otevřený. Ovšem opuštění shromáždění touto cestou mělo téměř shodný dopad jako setrvání na místě - všude byli připraveni příslušníci SNB a s obušky v ruce studenty nemilosrdně tloukli a kopali. Kdo nezůstal ležet zraněný na zemi, toho odvezly policejní antony. Účelem zákroku a jeho nepřiměřené brutality bylo zastrašit kritiky režimu, zabránit šíření jejich rostoucího vlivu a připomenout všem, kdo by se pokusil narušovat stabilitu v zemi, kdo má moc nad pořádkovými silami⁶. Komunistická strana se snažila stůj co stůj zachovat zdání konsolidace a klidu v zemi, který narušuje jen hrstka výtržníků placených (nebo přinejmenším podporovaných) Západem.

Efekt byl ale přesně opačný: zásah 17. listopadu vyvolal v řadách veřejnosti silnou vlnu odporu a protestů. Zapojením širších vrstev obyvatel do původně studentských protestů začala takzvaná sametová revoluce (která své označení vysloužila poklidným průběhem - nepřišel o život jediný člověk), která ve svém konečném důsledku vedla k rozsáhlým změnám v politickém a hospodářském uspořádání.

Pokud po demonstraci 28. října pocítovali její organizátoři zklamání nad tím, že se jí zúčastnilo jen 40 000 občanů, mohli teď po právu oslavovat: 25. listopadu na Letenské pláni demonstrovalo za svobodu a demokracii tři čtvrtě milionu lidí. Občanské fórum, které vzniklo 19. listopadu v Činoherním klubu, si získávalo čím dál větší podporu široké veřejnosti. A přestože se komunistická strana snažila taktizovat a z posledních sil hájila zachování socialismu, začínalo být některým představitelům KSČ zřejmé, že dialogu s opozicí se není možné vyhnout, a 26. listopadu (tedy den po výše zmiňované masové demonstraci) se premiér Adamec poprvé setkal s delegací Občanského fóra. Den nato se na podporu požadavků konala

⁴ Dějiny zemí koruny české II.: Od nástupu osvěcenství po naši dobu. Kol. autorů. Praha: Paseka 2003. S. 309

⁵ 20. století: kronika. Kol. autorů. Praha: Fortuna Print 2001. S. 1320

⁶ 20. století: kronika. Kol. autorů. Praha: Fortuna Print 2001. S. 1320

generální stávka. Pod tímto tlakem schválilo 29. listopadu Federální shromáždění změny v ústavě - byla vypuštěna ustanovení o vedoucí úloze KSČ ve státě a o výchově v duchu marxismu-leninismu. Následovalo vyšetřování zásahu proti studentům, vláda rozhodla o zahájení odstraňování zátarasů na hranici s Rakouskem. Nová vláda, která byla jmenována 3. prosince, se díky svému složení (většinu si v ní udržovali komunisté) nesetkala s důvěrou veřejnosti, a tak její premiér Adamec po mohutných protestech podal demisi⁷. Prezident republiky Gustáv Husák pověřil výkonem jeho funkce Mariána Čalfu. Po jednání rozhodujících politických sil bylo dosaženo dohody a prezident mohl již 10. prosince jmenovat vládu novou (zainteresovanými zvanou vládou národního porozumění), v níž byla poprvé od roku 1948 komunistická strana v menšině. Po jmenování nové vlády prezident odstoupil. Symbolicky se tak stalo v Den lidských práv⁸. Ještě donedávna neoblomný státní kolos se rychle rozpadal.

Zrušením ústavního článku o vedoucí úloze komunistické strany pozbyla KSČ svého politického monopolu a její vedení muselo souhlasit s odvoláním celé řady poslanců. Na jejich místa byli dosazeni představitelé nových politických sil, kteří měli ve svých funkcích setrvat do prvních svobodných voleb. K těm měl zemi dovést nový prezident. V diskusi, která volbě předcházela, navrhovali političtí představitelé například Ladislava Adamce, Čestmíra Císaře, ale i Alexandra Dubčeka, který byl dlouho po srpnu 1968 v nemilosti. Jediným kandidátem se však nakonec stal dramatik, bývalý disident a mluvčí Charty 77 Václav Havel.

Prezidentem byl zvolen 29. prosince 1989. Do nového roku tak Československo vstupovalo s vidinou prvních svobodných voleb od roku 1948. k nimž měl zemi dovést od roku 1948 první nekomunistický prezident, jemuž ke zvolení do funkce blahopřála kromě zahraničí také Komunistická strana Československa". Té už tou dobou bylo jasné, že své jisté postavení ve společnosti, o němž byla ještě nedávno hluboce přesvědčená, definitivně pozbyla.

⁷ 20. století: kronika. Kol. autorů. Praha: Fortuna Print 2001. S. 1320

⁸ 20. století: kronika. Kol. autorů. Praha: Fortuna Print 2001. S. 1326

⁹ Blahopřání KSČ. Rudé právo. 1989, roč. 70, č. 307, s. 1

2.1 Rudé právo od 17. listopadu do konce roku 1989

Změny, kterými procházela společnost, se dotýkaly samozřejmě i médií, a tím i Rudého práva. Už koncem listopadu a především pak v průběhu prosince se na jeho stránkách projevoval zpočátku opatrný, posléze pak poměrně rázný odklon od komunistické dikce, kdy se Rudé právo například omlouvalo za články, v nichž ještě nedávno uráželo nepřátele režimu. Zároveň čím zřejmější bylo, že stávající režim vbrzku skončí, tím odtažitějším zpravodajem současného dění se Rudé právo stávalo - zpočátku horlivé a burčující články proti demonstrantům těsně po 17. listopadu (a koneckonců i po 28. říjnu) nahradily bezbarvé zprávy o nové vládě a zvolení nového prezidenta. Rudé právo se potácelo v nejistotě, která byla dost možná odrazem nálady ve společnosti.

2.1.1 *Plíživý nástup sametové revoluce*

V prvním čísle Rudého práva bezprostředně po 17. listopadu je studentská demonstrace líčena jako uměle vyprovokovaná akce určitých skupin osob, které se těší podpoře západních novinářů. Předkládá čtenářům mj. Očité svědectví¹, v němž zpravodaj Rudého práva líčí z vlastní zkušenosti skutečnou podobu studentských demonstrací. Zdůrazňuje především, že ze strany Veřejné bezpečnosti nedošlo k nepřiměřeným zásahům. Jako důkaz hysterie západních novinářů i studentských skupin list několikrát zmiňuje fámu o smrti studenta Martina Šmída, údajně šířenou studenty a příživovanou západními novináři, kterou oficiální místa již dementovala (podle názoru některých historiků byla tato informace šířena naopak Státní bezpečností za účelem diskreditovat studentské demonstrace a opozici). Když se kolem šestnácté hodiny dav vydal po Národní třídě, SNB údajně nezasáhl (k tomu mělo dojít až na Malé Straně, kdy bezpečnostní složky chtěly zabránit tomu, aby se studenti dostali na Hrad). V rámci invektiv proti studentským demonstracím obhájuje socialismus, představu a sepětí ČSSR se Sovětským svazem.

Rudé právo sice studentskou demonstraci odbylo články na první straně (na stránkách následujících už se k ní neobracelo), nicméně o tom, že se nejednalo o svévolnou akci několika „reakčních“ skupin studentů, svědčí především rozsah a četnost článků, které list na titulní straně studentům věnoval: událostmi 17. listopadu se zabýval v pěti článcích (z celkem sedmi článků věnovaných situaci doma). Pro srovnání, koncem října se o nepokojích u

¹ Očité svědectví. Rudé právo. 1989, roč. 70, č. 273, s. 1

příležitosti oslav výročí založení československého státu zmiňoval jen krátce ve dvou článcích (z toho jeden - ten obsírnější - byl na druhé straně). I to svědčí o eskalaci napětí a nejistoty na půdě ÚV KSČ, která se přímo odrážela na podobě článků Rudého práva.

2.1.2 Nečekaná změna hodnocení

Na tomto místě je třeba podotknout, že navzdory snaze komunistické strany využít Rudého práva a jeho zpráv o demonstracích k vyvolání zdání pořádku se revoluční hnutí rozšířilo do všech koutů federálních republik a nabývalo takových rozměrů, že ani tendenční tisk nemohl psát tak, jako by se nic nedělo. Hrozba generální stávky, rozsáhlé demonstrace po celé zemi, kterým vévodilo tříčtvrtěmilionové shromáždění na Letenské pláni týden po studentském vystoupení, nebylo možné udržet pod pokličkou. Opoziční hnutí, které se hlásilo ke slovu, už zkrátka nešlo ignorovat, a tak i na stránkách Rudého práva začínají pozvolna zaznívat i hlasy představitelů Občanského fóra.

Sedmadvacátého listopadu hlásal červený nápis ještě nad novinovou hlavičkou, že byl svolán mimořádný sjezd strany. O tom, že situace je skutečně vážná, svědčilo i zaměření většiny článků na titulní straně: *Další mimořádné zasedání ÚV KSČ; Setkání delegace ÚV NF a vlády ČSSR se zástupci OF; Neztrácejme čas! Jednejme!*. Jako jeden z nejvýraznějších signálů nastupující změny poměrů se ukazuje článek "Brněnská diskuze", v němž autor uvádí, že OF v Brně získalo dokonce ke svému fungování prostory na místní radnici. Občanské fórum je týden po první potlačení a zpočátku zcela bagatelizované demonstraci ústředním deníkem Ústředního výboru KSČ považováno za natolik významnou politickou sílu, že se s ním nejen jedná, ale zároveň jsou mu poskytnuty prostory na radnici jednoho z největších československých měst. Tato zpráva je přitom psaná jakoby mimoděk - Rudé právo se snažilo předstírat, že se nejedná o nic podivuhodného; je to přece samozřejmé, že se KSČ podělí o své výsostné území s opoziční silou.

Přestože Rudé právo musí pod tlakem okolností uveřejňovat zprávy o jednání vlády s opozicí (při němž L. Adamec opakovaně zdůrazňoval, že trvá na pokračování dialogu s OF), nevzdává se myšlenky pokračování socialismu. V komentáři, v němž se zabývá sjezdem a současnou situací, mimořádný sjezd obhájí jako nevyhnutelný, tvrdí, že je nezbytné nechat zaznít všechny názory a zároveň vyjadřuje přesvědčení, že „Československem zní doposud převažující hlas pro ideály socialismu“³. Tímto názorem kopíruje čelné představitele strany,

² Rudé právo. 1989, roč. 70, č. 279, s. 1

³ Neztrácejme čas! Jednejme! Rudé právo. 1989, roč. 70, č. 279, s. 1

kteří si neuvědomovali rozsah probíhajících změn a domnívali se, že komunistické zřízení manifestační hnutí přestojí. K tomu se komunistická strana snažila přispět personálními změnami, které se týkaly i Rudého práva: funkcionáři pražských základních organizací KSČ vyslovili na svém sjezdu požadavek na změnu šéfredaktora Rudého práva pro „závažné politické chyby v průběhu uplynulých dnů“⁴.

Věřno své úloze informačního kanálu ÚV KSČ přináší Rudé právo třístránkovou montáž z vystoupení politických představitelů na mimořádném zasedání. Většina jich se vesměs shoduje v tom, že je třeba vypracovat okamžitý akční program, který nabídne konkrétní řešení současné situace, že je třeba obnovit stranu (především dosazením mladých lidí a dělníků do vedoucích funkcí) a najít kompromis v jednání s OF a studenty. V jednom z projevů zaznívá přesvědčení, že požadavky studentů jsou v podstatě totožné s požadavky Národní fronty⁵. Na řadu se dostává i zásah 17. listopadu, který účastníci diskuze odsuzují jako hrubou chybu ze strany státních orgánů, z níž je třeba vyvodit důsledky. Zaznívají také hlasy, že komunistická strana pozbyla svou jistou pozici⁶.

Ještě 4. prosince měla po svém jmenování vláda jasný úkol: podpořit rozvoj socialismu. V jejím obnoveném složení si udrželi většinu komunisté - pár nestraníků, kteří měli propůjčit kabinetu zdání rovnováhy sil, považovala komunistická strana za dostatečný ústupek tlaku OF a veřejnosti. Přidala prohlášení, že se rozešla s politikou jedné strany a k diskusi předložila návrh akčního programu, což mělo být signálem, že se otevírá různým návrhům a názorovým proudům⁷.

Na třetí straně Rudého práva se v souladu se záměrem KSČ podpořit diskusi objevuje diskusní tribuna, která poskytuje prostor pro vyjádření čtenářů. Většinu příspěvků nicméně představují dopisy, které podporují buď přímo současné zřízení, anebo pouze komunistickou stranu (s tím, že je nezbytné změnit kádry). Na vině bude bezesporu i gate-keeping, kdy se redakce snažila udržovat dojem, že většina lidí stále podporuje současné zřízení, a tak zveřejňovala pouze pro stranu orientované dopisy, ale je stejně tak možné, že ti, kteří měli motivaci vyjadřovat se v silně ideologicky zaměřeném listu, byli komunistické straně nakloněni.

⁴ Komunisté do čela boje za socialismus. Rudé právo. 1989, roč. 70, č. 279, s. 2

⁵ Štafa. Z diskuse na mimořádném zasedání ÚV KSČ. Rudé právo. 1989, roč. 70, č. 279, s. 3

⁶ Štěpán. Z diskuse na mimořádném zasedání ÚV KSČ. Rudé právo. 1989, roč. 70, č. 279, s. 4; Jung. Z diskuse na mimořádném zasedání ÚV KSČ. Rudé právo. 1989, roč. 70, č. 279, s. 4

⁷ Akční program do diskuse. Rudé právo. 1989, roč. 70, č. 285, s. I

Už týden po jmenování vlády hlásal titulky na úvodní stránce deníku: V čele s předsedou Mariánem Čalfou; Vláda národního porozumění⁸. Rudé právo bez zvláštního patosu informovalo své čtenáře o změnách v čerstvé vládě, které by si rozhodně zasloužily větší ovace: vláda měla po změnách provedených Mariánem Čalfou dvacet členů, z toho pouze devět zastupovalo KSČ. Československu se poprvé od roku 1948 dostalo vlády, v níž komunistická strana nezískala většinové zastoupení.

Jmenování nekomunistické vlády bylo víc, než kolik dokázal socialistický prezident Gustáv Husák unést. V témže čísle, v němž Rudé právo podávalo zprávu o jeho odstoupení, se objevuje první jméno jeho možného nástupce: Ladislav Adamec⁹. V úvahu bere i Alexandra Dubčeka, který byl ještě před nedávnem v nemilosti¹⁰. Navzdory tomu, že trvá na dialogu s opozicí, svobodných volbách a demokratických prostředcích", možnost, že by se prezidentem stal někdo, kdo není spjatý s komunistickou stranou. Rudé právo v první chvíli po Husákově abdikaci vůbec nepřipouští.

18. prosince dochází k překvapivému obratu ve směřování Rudého práva: šéfredaktor Zdeněk Porybný se omlouvá všem, o nichž Rudé právo psalo lživě nebo pomlouvačně¹². V podstatě se tak otevřeně rozchází s minulostí deníku, jehož posláním bylo sloužit potřebám ústředního výboru strany. Toto vypořádání se s minulostí mělo naznačit budoucí směřování listu k větší objektivitě a postupnému odklonu od komunistické strany, od které se už zdálo bezpečné oprostít. Pokračují polemiky o tom, kdo by se měl stát příštím prezidentem, a jedním z názorů je, že „nejvhodnějším typem“ by byl „nadstranický prezident“¹³. V této souvislosti zaznívá třeba jméno Čestmíra Císaře. Rudé právo ale zároveň uveřejňuje záznam z vystoupení Václava Havla v Československé televizi, při němž stanovil dvě podmínky, za nichž bude kandidovat na prezidenta¹⁴.

Objevují se také programová prohlášení nově vznikajících stran, jako např. Československé strany zemědělské¹⁵, kterému už v dřívějších číslech předcházela zpráva o založení Strany zelených¹⁶ a obnovení strany sociálně demokratické¹⁷.

⁸ obojí: Rudé právo. 1989, roč. 70, č. 291, s. 1

⁹ Velká podpora Ladislavu Adamcovi. Rudé právo. 1989, roč. 70, č. 291, s. 1

¹⁰ Vyjádření A. Dubčeka. Rudé právo. 1989, roč. 70, č. 291, s. 2

¹¹ Z vystoupení K. Urbánka. Rudé právo. 1989, roč. 70, č. 291, s. 2

¹² Omluva. Rudé právo. 1989, roč. 70, č. 297, s. 1

¹³ Nadstranický prezident nejvhodnějším typem. Rudé právo. 1989, roč. 70, č. 297, s. 2

¹⁴ Dvě podmínky prezidentské kandidatury. Rudé právo. 1989, roč. 70, č. 297, s. 3

¹⁵ Programové prohlášení Čs. Strany zemědělské. Rudé právo. 1989, roč. 70, č. 297, s. 3

¹⁶ Prohlášení strany zelených. Rudé právo. 1989, roč. 70, č. 279, s. 5

¹⁷ Strana sociálně demokratická obnovena. Rudé právo. 1989, roč. 70, č. 279, s. 5

Významným počinem v napjaté době je také vznik Syndikátu novinářů. Při zprávě o něm Rudé právo zmiňuje mimo jiné požadavek na jeho apolitičnost¹⁸. I to do určité míry podporuje postupné odpolitizování Rudého práva, přestože již ve článku vyjádřilo pochybnosti o proveditelnosti tohoto požadavku: „O reálnosti požadavku apolitičnosti novinářské organizace přesvědčí až praxe.“¹⁹

Závěr roku patřil přípravám na volbu prezidenta, která se měla uskutečnit pod dohledem kamer a se sály parlamentu zpřístupněnými pro veřejnost²⁰. Netrpělivé očekávání volby nového prezidenta, kterou bezpochyby žil celý národ, ovšem přinejmenším na stránkách Rudého práva narušily zprávy o situaci v Rumunsku a Ceaucescovi.

Informace o zvolení Václava Havla prezidentem se objevila v čísle, které není ve vymezeném zpracovávaném materiálu, nicméně pro úplnost považují za nutné uvést zde aspoň ve stručnosti zmínku o Rudém právu ze dne 30. 12. 1989. Na titulní straně uvozuje palcový titulek Václav Havel prezidentem ČSSR rozsáhlý článek o volbě hlavy státu. Ke zvolení mu gratulují jak lidé ze zahraničí, tak představitelé KSČ (jejichž blahopřání pochopitelně zabírá podstatně větší část než gratulace zahraniční). Studenti se vrací do poslucháren a list překládá svým čtenářům Havlův životopis.

Informace na titulní straně posledního čísla Rudého práva dávaly již poměrně silnou záruku, že demokratizační proces v Československu se již snad ani nedá zastavit. Rudé právo, které se začínalo pomalu odklánět od komunistické agendy, si dovolilo na závěr roku popřát svým čtenářům mj. „porozumění při uskutečňování demokratických přeměn vnáší vlasti“. Nicméně známkou určité nejistoty v redakci, na čí stranu se přiklonit, nebo možná neutuchající nedůvěry v naprostou změnu poměrů svědčí to, že v komentáři k volbě prezidenta se ještě drží myšlenky socialismu: „Jsme stále na počátku tvorby nového systému politického pluralismu, vytváření nových společenských a státních struktur, jejichž prostřednictvím chceme naplňovat projekt československé demokracie, společenství rovných a svobodných lidí, společnosti vpravdě socialistické, s níž spojuje naděje - a o tom nemůže být pochyb - většina našeho lidu.“²¹

2.1.3 Závěrem

¹⁸ Vznikl Syndikát novinářů. Rudé právo. 1989. roč. 70, č. 297, s. 5

¹⁹ Vznikl Syndikát novinářů. Rudé právo. 1989. roč. 70, č. 297, s. 5

²⁰ K. volbě prezidenta republiky. Rudé právo. 1989, roč. 70, č. 304, s. 1

²¹ K. volbě. Rudé právo. 1989, roč. 70, č. 307, s. 1

Bezprostředně po 17. listopadu se Rudé právo snažilo studentské demonstrace a celkové nepokoje bagatelizovat, ohrožení socialistického zřízení a komunistické strany samotné vůbec nepřipouštělo. O síle vzdoru, k němuž se vzchopila československá veřejnost, svědčí poměrně rychlý názorový obrat, k němuž se KSČ - a spolu s ní i Rudé právo - odhodlalo necelý týden od prvních demonstrací. V následujících číslech jsou patrné rozpaky, s nimiž se redakce v bouřlivé atmosféře revolučních dnů potýkala. S blížící se volbou nového prezidenta se začíná objevovat i opatrná chvála Občanského fóra včele s Václavem Havlem. Asi nejvýraznější změnou oproti předešlému období je znatelný úbytek nepochitických článků, především těch zabývajících se ekologickými problémy, ve prospěch politického zpravodajství, jehož hlavním zájmem byla vedle demonstrací také nová podoba vlády a následně i volba prezidenta republiky.

3. Rok nástupu demokracie

Rok 1990 byl pro Československo zlomový, který předznamenal budoucí vývoj země, a změna názvu státu, kterou schvaloval československý parlament 18. - 20. dubna 1990. byla jen jakousi špičkou ledovce proměn, kterými stát procházel. Určující roli měly především svobodné volby a ekonomická reforma.

3.1 První kroky

První svobodné volby od únorového převratu se konaly 8. a 9. června 1990 a pro Komunistickou stranu znamenaly poslední hřebíček do rakve. V českých zemích s přehledem zvítězilo Občanské fórum (získalo 53,15% hlasů) - Komunistická strana na něj ztrácela bezmála 40 % (získala 13, 48 %)¹. I na Slovensku se občané ve volbách vyslovili proti komunistické straně, a Československo se tak konečně definitivně oprostilo od balastu komunistické ideologie coby jediné a určující síly v zemi. Federální shromáždění ve složení, které vzešlo ze svobodných voleb, si do svého čela zvolilo Alexandra Dubčeka a na post prezidenta znovu zvolilo Václava Flava². První krok na cestě ke svobodně fungujícímu politickému systému měla československá společnost za sebou, ale tím celý proces transformace vlastně teprve začal. Již před volbami projednalo Federální shromáždění zákony, které předpokládaly zánik starého systému. Byly to např. zákon o politických stranách a novela zákona o zabezpečení církví v ČSSR.

Spolu s „neohrožitelným“ postavením KSČ se rozplynul i sen o těsném sepětí se Sovětským svazem. 15. ledna začala československo-sovětská jednání o stažení vojsk SSSR, která zakončila návštěva prezidenta Václava Havla v Moskvě, během níž podepsal jak dohodu o odchodu sovětských vojsk, tak i deklaraci o vzájemných vztazích mezi ČSSR a SSSR. Podle dohody o stažení vojsk měla první etapa odsunu vojáků začít už 26. února a jeho poslední fáze měla být dokončena do poloviny roku 1991. Podobu deklarace o vzájemných vztazích určovala opatrnost v napjaté politické situaci, a deklarace byla tím pádem hodně zobecňující, což se Václav Havel snažil vykládat tak, že její „zobecňující charakter dává naději, že dlouho vydrží“³. Nicméně ani obecné vymezení vzájemných vztahů se Sovětským

¹ zdroj: www.volby.cz

² 20. století: kronika. Kol. autorů. Praha: Fortuna Print 2001. S. 1334

³ 20. století: kronika. Kol. autorů. Praha: Fortuna Print 2001. S. 1328 a 1329

svazem nemohlo zastřít fyzický odsun sovětské armády z výsostného území státu, který se díky tomu po třech dlouhých desetiletích mohl opět prohlásit za suverénní.

Po volbách se také rozhořel další palčivý problém: uspořádání vztahů mezi Čechy a Slováky. Slovensko, které bylo závislé na hutní výrobě a zbrojních závodech, neslo změny spojené s pádem režimu hůře než Česko (výroba zbraní byla do značné míry omezena), a o to silněji se teď dožadovalo svých práv a rovnoprávnosti v rámci federace. Slovensko, jehož zájmy hájil Vladimír Mečiar, usilovalo o co největší samostatnost obou republik. Toto stanovisko našlo pochopení u premiéra Petra Pitharta, ale zároveň získalo tvrdého odpůrce ve Václavu Klausovi, který si přál co největší pravomoci federace, od čehož si sliboval rychlejší a hladší průběh ekonomické reformy. Hlas Slovenska zněl ale silněji, a tak byl nakonec přijat tzv. kompetenční zákon, který pravomoci federace omezil ve prospěch jednotlivých republik. To sice nespokojenost Slovenska na nějakou dobu utišilo, obě republiky se tím ale začaly navzájem vzdalovat, čímž se otevřela cesta ke konečnému rozdělení federace⁴.

3.2 Ekonomická reforma

O podobu ekonomické reformy se vedly ostré politické boje ještě před volbami. Protagonisty dvou hlavních názorových proudů byl sociálně demokraticky orientovaný místopředseda vlády Valtr Komárek a ministr financí Václav Klaus, který byl stoupencem chicagské ekonomické školy Milтона Friedmana. Jazyček vah se nakonec nachýlil ve prospěch ministra financí, kterému se podařilo získat na svou stranu skupinu ekonomických ministrů včele s Vladimírem Dlouhým, a jeho tým tak mohl začít na podzim 1990 projekt ekonomické reformy připravovat. Tento spočíval na „zdůraznění jedinečného významu soukromého vlastnictví, podnikatelské aktivity, konkurenčního prostředí a maximální možné redukci státních výdajů“⁵. Václav Klaus měl v plánu (a v příštích letech také uskutečnil) zrušit omezení v zahraničním obchodu, devalvaci koruny, uvolnění cen a především rozsáhlou privatizaci státního majetku. S tou do určité míry souvisely i restituce, kterými se zabýval restituční zákon schválený Federálním shromážděním v říjnu 1990⁶. Tzv. malá privatizace, která měla být předlouhou velké privatizace, prošla schvalovacím procesem o tři týdny později 25. října a týkala se malých továren, nemovitostí, obchodů, restaurací apod. Ze

⁴ Dějiny zemí koruny české II. Praha: Paseka 2003. S. 314-315

⁵ Dějiny zemí koruny české II. Praha: Paseka 2003. S. 311

⁶ 20. století: kronika. Kol. autorů. Praha: Fortuna Print 2001. S. 1342

skupiny těchto objektů byly vyňaty pouze ty, které měly být v rámci restituce vráceny původním majitelům⁷.

⁷ 20. století: kronika. Kol. autorů. Praha: Fortuna Print 2001. S. 1334

3.3 Rudé právo v prvním roce bez komunistické diktatury

3.3.1 *Nové podmínky*

Pod tlakem vlny nevole, která se mezi obyvateli Československa vzedmula po 17. listopadu, byla politická garnitura nucená uchýlit se k ústupkům, které si na ní veřejnost vynucovala. Prvotní pouze kosmetické úpravy ještě zcela komunistické vlády postupně přerostly ve vytvoření kabinetu, v němž poprvé od února 1948 neměla KSČ většinu. A když na sklonku roku na uvolněné místo prezidenta nastoupil ještě nedávno zatracovaný (a znevažovaný) disident, bylo i těm nejzarytějším přívržencům starého režimu jasné, že změny, které spustila sametová revoluce, jsou hluboké a nevratné. Tento názorový posun lze na stránkách Rudého práva, které si v té době stále udržovalo roli jakési informační tabule ústředního výboru, pozorovat pozvolna již od prosince 1989. V následujícím roce, který se - z pohledu komunistické strany - vyznačoval hledáním vlastní identity, zpytováním (alespoň formálním) svědomí a pátráním po chybách, kterých se KSČ dopustila¹, se Rudé právo snažilo v „nových podmínkách“² zorientovat a najít cestu jak k vlastnímu přežití, tak k udržení si čtenářů. Což svědčí o tom, že i redakce Rudého práva si uvědomovala, že monopol na šíření informací ztratila spolu stíní, jak KSČ pozbyla vedoucí úlohu ve společnosti.

V porovnání s předchozím obdobím (tj. říjnem a listopadem 1989) otiskuje Rudé právo články, které postrádají ostré výpady proti opozici, znevažování snah opozičních hnutí (chartistů) a zamlčování problémů, s nimiž se společnost potýkala. Opatrné informování o revolučním pnutí v ostatních zemích východního bloku, které podkreslovala zvolání vyjadřující mohutnou podporu komunistům, nahradil smířlivý tón vůči Občanskému fóru, jež už komunističtí předáci nepovažují za protistátní spiknutí, za kterým stojí buržoazní synek Václav Havel, ale za „politickou sílu, která vzešla z občanského hnutí“³.

Co konkrétně si Rudé právo (a komunistická strana) představuje pod termínem „nové podmínky“ (zda má na mysli ekonomickou, politickou nebo celkovou změnu ve společnosti), není z textu zcela jasné. Redakce i komunističtí představitelé se konkrétnímu popisu nové situace vyhýbají, nejspíš proto, že charakteristika současné situace by musela nutně zahrnovat srovnání s předlistopadovým obdobím, jehož stinné stránky se snaží co nejvíce zamlčovat.

¹ zdroj: Bez konfrontace, konstruktivně, slušně. Rudé právo. 1989, rač. 70. č. 72, s. 2

² pojem, který se v roce 1990 na řádcích Rudého práva zhusta objevuje; Krok k obrodě strany. Rudé právo. 1990, roč. 70, č. 6, s. I, V dubnu sjezd SČSP. Rudé právo. 1990, roč. 70, č. 12, s. 2 aj.

³ Vše pro volby! Rudé právo. 1990, roč. 70, č. 66, s. 2

3.3.2 *List Komunistické strany*

Už na konci roku 1989 vypustilo Rudé právo z hlavičky „Ústřední výbor“ a prohlásilo se „Listem Komunistické strany“, čímž se distancovalo od špiček strany, na které se svalovala vina za krizi ve společnosti, která vyvrcholila 17. listopadem. Ústřední výbor jako by představoval všechno špatné, co stát postihlo, ale co bylo problémem vrcholných představitelů - nikoliv celé strany nebo celé její ideologie. Rudé právo tímto gestem dalo najevo nesouhlas s předlistopadovou podobou vlády, nicméně zároveň se tím nedopouštělo žádného výrazného odklonu od svého ideologického zaměření. List i nadále zůstal spjatý s komunistickou stranou. Svě roli ústředního deníku této strany zůstal věrný především rozsahem článků a zpráv, které se týkaly pouze KSČ. Jen málo titulních stran, a to hlavně z první poloviny roku (před volbami), se obešlo bez článku, který by se zabýval aktuální situací ve straně, na sjezdech apod. Pokud Rudé právo referovalo o volbách a volebních programech, pak věnovalo pozornost především komunistické straně. U ostatních se většinou omezovalo jen na nezbytné minimum (Výjimku představuje jedině Občanské fórum. U toho je zvýšenou pozornost možné vysvětlit tím, že se těšilo neobyčejné podpoře veřejnosti: zamlčovat jeho význam by na prodejnost, a tím i vliv Rudého práva zcela jistě mělo neblahý vliv, který si komunistický list - v době rozjitřené antikomunistickým zápallem - zkrátka nemohl dovolit.). K tomu, že se soustředí především na politiku komunistické strany, se koneckonců deník hlásil nejen podnázvem: na svém zasedání redakční rada Rudého práva schválila dosavadní „orientaci redakce na serióznost a objektivitu spojenou se snahou o kvalifikované vyjadřování stanovisek strany“⁴. Objektivita tak, jak ji pojímala redakce, se vzhledem k přetrvávajícímu sepjetí s komunistickou stranou a její ideologií do značné míry rozcházela s obecně chápaným konceptem objektivitu (jak ji charakterizoval Westerstahl a kol.⁵) coby vlastnosti zpravodajství, na níž se podílí faktičnost a nestrannost. Zatímco z hlediska faktičnosti se Rudé právo nedopouštělo výrazných chyb, nestrannost (respektive neutrální prezentace) byla de facto znemožněna už jen samotným zaměřením deníku. Navzdory tomu Rudé právo v této době dojem objektivitu (a neutrality) vzbuzovalo (viz níže).

Redakce tedy měla z výše zmiňovaných důvodů do značné míry omezené možnosti, jak vyjadřovat podporu komunistické straně a agitovat v její prospěch - otevřená forma „propagandy“ už v roce 1990 zkrátka nebyla možná, a tak zatímco někomu by se mohlo zdát neustálé referování o dění ve straně v příkrém rozporu s proklamovanou objektivitou, na opačné straně pomyslné názorové barikády zaznívala někdy přesvědčení přesně opačná: na

⁴ Zasedala redakční rada RP. Rudé právo. 1990, roč. 70, č. 36, s. 2

⁵ TRAMPOTA, Tomáš. Zpravodajství. Praha: Portál 2006. S. 145-146

ustavujícím sjezdu Komunistické strany Čech a Moravy vytkl jeden z delegátů Rudému právu a jeho šéfredaktorovi, že „zůstává neutrální“⁶. S činností „svého“ deníku byla nicméně strana podle všeho vesměs spokojená: „Odvádí opravdu kus práce a jsou tam mnohé informace, které ostatní listy neotisknou.“⁷

3.3.3 Hlavním úkolem volby

V první polovině roku 1990 zcela pochopitelně převládaly na stránkách Rudého práva články, jejichž společným jmenovatelem byly volby. Při referování o přípravě voleb, volebních programech a tématech zůstává Rudé právo věrné svému dosavadnímu směřování a na situaci zaujímá pohled shodný s pohledem komunistické strany. Vzhledem k tomu, že se snaží o objektivitu, nemohou pochopitelně na stránkách deníku chybět články odkazující na ostatní politické strany (mezi nimiž přední místo, co týče pozornosti, které mu Rudé právo věnovalo, zaujímá Občanské fórum), nicméně zpráv, které jsou přímým odkazem na komunistickou stranu, je samozřejmě drtivá většina. Nezřídka se objevují celostránkové - i několikastránkové - záznamy volebních projevů představitelů KSČ⁸. Není třeba dodávat, že otisklo-li Rudé právo vyjádření některého z politických představitelů k nadcházejícím volbám, byl to obvykle komunista. Na titulní straně se v této době objevila řada rozhovorů s komunisty, kteří se mj. obracejí právě k volbám, osvětlují čtenářům svá stanoviska k různým aktuálním problémům, například k privatizaci, devalvaci koruny atd. Devalvaci koruny je ostatně věnován obsáhlý článek již na začátku roku - a je výsledkem debaty DF(K) - Demokratického fóra komunistů⁹. Článek z opačného názorového tábora redakce nenabídla, což je jen jeden z mnoha příkladů upřednostňování komunistického pohledu na věc.

I přes toto provinění vůči objektivitě (k níž se Rudé právo hlásí a z níž ji koneckonců i některý komunista obviňuje - viz výše) nelze popřít určitý posun ve zpravodajství směrem k vyváženosti. Protože zatímco ještě před necelým půlrokem bylo zcela nemyslitelné, aby list věnoval prostor opozičním názorům, snahám nekomunistických hnutí atd., na začátku roku 1990 se začínají články s touto tematikou objevovat - ať už jde o skauty, chartu 77 nebo Franka Zappu. Jak již bylo zmíněno výše, ty komunisticky laděné je sice s přehledem převáží, ale přesto je třeba připustit, že se vesměs ustálené směřování Rudého práva přece jen mírně odchýlilo od původní vytyčené trasy. Není pochyb, že k této změně redakci nevedlo svědomí

⁶ Založena Komunistická strana Čech a Moravy. Rudé právo. 1990, roč. 70, č. 78, s. 1

⁷ Založena Komunistická strana Čech a Moravy. Rudé právo. 1990, roč. 70, č. 78, s. 1

⁸ Projev L. Adamce na 2. zasedání ÚV KSČ. Rudé právo. 1990, roč. 70, č. 42, s. 4, 5; Projev Václava Mohonty na 3. zasedání ÚV KSČ. O současném stavu a nejbližších úkolech KSČ. Rudé právo. 1990, roč. 70, č. 72, s. 3-5

⁹ Devalvace koruny... a co dál? Rudé právo. 1990, roč. 70, č. 18, s. 3

ani nově objevené kouzlo novinářské etiky. Motivací k tomuto byly bezesporu existenční obavy, které byly v porevolučním kvasu zcela na místě. A jednou ze zbraní, jak čelit hrozícímu zániku - nebo přinejmenším odsunutí na okraj zájmu čtenářů periodik - bylo zahrnout do zpravodajství i články zaměřené na čerstvě objevenou opozici a názorovou různost. Příkladem snahy Rudého práva o viditelnou proměnu v očích čtenářů jsou vedle diskusní tribuny (která se objevila již v předchozím analyzovaném období) kupříkladu výzkumy veřejného mínění, které se začínají na stránkách deníku objevovat právě v roce 1990¹⁰.

3.3.4 Po volbách

Zlomovým bodem v porevolučním roce byly bezesporu svobodné volby, které se uskutečnily 8. a 9. června. Drtivé vítězství Občanského fóra zcela jistě nebylo ničím překvapivým - získalo téměř 14% hlasů, kterého dosáhla KSČ. už ano. Lze jen těžko posoudit, jak silný formativní vliv mělo zpravodajství Rudého práva na volební preference svých čtenářů. Sotva mu můžeme připisovat stoprocentně úspěšnou agitační úlohu, nicméně díky svému pozměněnému stylu, který již nebyl vůči komunistické éře a s ní spjaté ideologii slepě nekritický, vytvářel straně zcela jistě lepší obrázek v očích voličů, a tím pádem zvyšoval jeho šance na úspěch v nadcházejících volbách. Nakolik silný však tento vliv byl a zda by se dal počítat na procenta, desetiny procent nebo zda byl zcela nezaznamenanelný, není předmětem této analýzy.

Přestože KSČ získala ve volbách vyšší podporu voličů, než se čekalo", její celková ztráta oproti předchozímu roku je nepopíratelná. KSČ se sice uklidňuje tím, že předčila svá vlastní očekávání, nicméně o svém dřívějším vlivu už si může nechat jen zdát. Tento oficiální volební výsledek, jehož platnost potvrdili i zahraniční pozorovatelé, je definitivní tečkou za komunistickou vládou a i pro Rudé právo, které se stále pyšní svým sepejetím s touto stranou, představuje rozhodující zlom. Potrvá sice ještě půl roku, než Rudé právo přijme podtitulek *Levicový list*, čímž se oficiálně vyváže z područí KSČS (jak zní pozměněná zkratka), nicméně nutnost změny orientace, má-li Rudé právo přežít, nebylo možné opomíjet.

15. ledna informovalo Rudé právo o tom, že se jeho šéfredaktorem stal Zdeněk Porybný, dosavadní zástupce šéfredaktora. Připisovat veškeré změny v názorovém směřování listu jen jemu by bylo zkreslující, nicméně faktem zůstává, že nejvýraznějších změn doznalo Rudé

¹⁰ Z výzkumů veřejného mínění. Většina: raději bez otřesů. Rudé právo. 1990, roč. 70, č. 90, s. 3

" Nejvíce hlasů OF/VPN, KSČ - více, než se čekalo. Rudé právo. 1990, roč. 70, č. 135, s. 1

právo právě pod jeho vedením. Byl to koneckonců právě Zdeněk Porybný, který se již v předešlém roce omluvil za celé Rudé právo těm, kterým deník v předchozích letech uškodil¹². Už tím vlastně naznačil budoucí směřování Rudého práva, které se od té doby ubíralo podstatně vstřícnějším směrem vůči svým oponentům než v předchozích letech. A jeho pozvolný odklon od KSČ (resp. KSČS) završil taktéž Zdeněk Porybný, který 5. listopadu vyjádřil na 18. sjezdu KSČS přesvědčení, že se Rudé právo musí vyvázat z majetkového vztahu ke KSČS¹³. Proti tomuto názoru zazněly na sjezdu ostré protesty - padl i návrh, aby sjezd nepotvrdil Porybného v jeho funkci a raději vypsál na jeho místo konkurz. Nakonec ale Porybný svůj názor (i post) obhájil, a následně došlo k již zmiňované změně v hlavičce: Rudé právo se stalo *Levicovým listem*.

Téměř na den přesně od prvních studentských demonstrací tak komunistická strana přišla o svého nejoddanějšího přívržence a posluhovače: její Rudé právo se vydalo na cestu samostatnosti v „nových podmínkách“.

Závěrem

V průběhu roku 1990 se Rudé právo pod nátlakem „nových podmínek“ snažilo oprostit se od tíživé minulosti, nakolik mu to jeho samotné zaměření dovolovalo. Postupný odklon od linie vytyčené komunistickou stranou završila listopadová změna podnázvu, kterou se Rudé právo oficiálně distancovalo od komunistické strany a nadále se rozhodlo zaujímat pozici „levicového listu“.

¹² Omluva. Rudé právo. 1989, roč. 70, č. 297, s. I

¹³ KSČS je federací. Rudé právo. 1990, roč. 71, č. 259, s. 2

4. Kvantitativní analýza tematické pestrosti

Graf znázorňuje počet politických oproti počtu nepolitických článků v analyzovaném období. Cílem této analýzy nebylo ukázat, jakou váhu deník jednotlivým složkám zpravodajství připisoval, a proto není do grafu zahrnut rozsah jednotlivých článků. Jedná se pouze o znázornění tematické pestrosti, nikoliv o rozsah zpravodajství (na celkový obsah a tón se zaměřují předchozí kapitoly). Graf byl vytvářen na základě kvantitativní obsahové analýzy, která je „výzkumnou technikou pro objektivní, systematický a kvantitativní popis zjevného obsahu komunikace.“¹

Za politický článek (resp. zpravodajskou jednotku) byl považován takový příspěvek, který se svým obsahem přímo zaměřoval na politické dění (zprávy z parlamentu, informace o politických představitelích apod.), a stejně tak útvar, který popisoval projevy společenské přeměny zjasně politicky vyhraněného pohledu (například článek o devalvaci koruny, jehož podoba vzešla z diskuze Demokratického fóra komunistů, nebo záznam z diskuzí na sjezdech KSC). U takových článků musela být předpojatost zřejmá buď hned z názvu, nebo z celkového vyznění. Pokud nebyla zřejmá, byl článek považován za nepolitický. V případě záznamů z diskuze nebo jinak členitých příspěvků, které se ve své podstatě týkaly téhož, byly všechny příspěvky počítány jako jeden celek.

Mezi nepolitické se řadily články o výstavách, o počasí (pokud nebyly zahrnuty ve stálých rubrikách - viz níže) atd. Stranou analýzy stály stálé rubriky (televizní program, počasí, rozhlas apod.), protože jejich pravidelný výskyt v každém mapovaném čísle by neměl vliv na výsledek analýzy. Hodnocení rovněž nepodléhaly články týkající se zahraniční situace (pro analýzu byl prioritou obsah domácího zpravodajství).

4.1 Popis grafu

Podíváme-li se na graf, v prvním analyzovaném období (tedy od října do poloviny listopadu 1989) převažují s výjimkou jednoho čísla (které zevrubně informovalo o 15. zasedání ÚV KSČ) nepolitické články. Většinu těchto nepolitických článků v té době představují zprávy o životním prostředí, jejichž četnost v následujících obdobích dramaticky poklesla a nadále zůstávala na velice nízké úrovni.

Nejvýraznější výchylka zobrazuje období od 27. listopadu do 18. prosince. V tomto úseku je nárůst politicky zaměřených článků nepřehlédnutelný. Toto období na stránkách deníku

¹ MACQUAIL, Dennis. Úvod do teorie masové komunikace. Praha: Portál 1999. S. 307

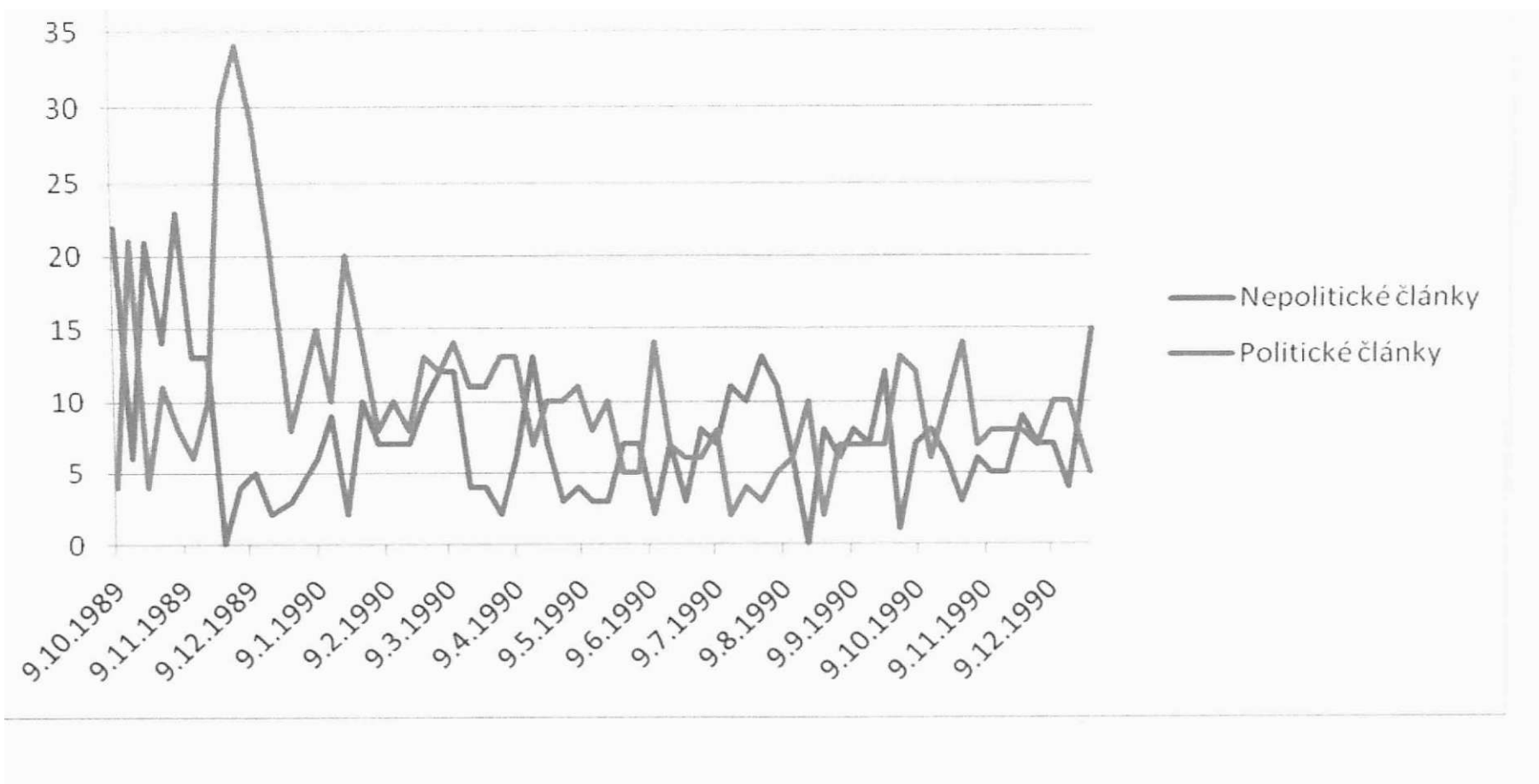
charakterizuje vysoký počet článků, které se zaměřovaly na 17. listopad a události s ním spjaté. Vůbec nejvyšší počet politických článků a zpráv se pojí s datem 4. prosince, kdy Rudé právo přináší informace o jmenování nové vlády, o akčním programu KSČ, který strana předložila k diskusi, a také o probíhajících jednání vlády s představiteli Občanského fóra; vedle těchto stěžejních událostí rovněž vznikaly nové strany (československých zemědělců, československých socialistů, zelených aj.). Na tuto, pro socialistickou společnost nezvyklou, situaci reagovalo Rudé právo vyšším počtem článků, které zmiňovaná témata pokrývaly. Křivka znázorňující počty politických článků pak sice klesá, nicméně vyšší hodnotu než křivka nepolitických článků si udržuje bez přerušení až do poloviny dubna.

V roce 1990 v celkovém pohledu převládaly politicky laděné články. Jejich mírný pokles, který je možné v první polovině roku pozorovat, narušily červnové volby, kterými se zabývalo číslo z 11. 6. Poté pokles postupuje dál - což svědčí o ochabujícím zájmu veřejnosti o politické dění a pozvolné uklidnění rozjitřené atmosféry polistopadových dnů.

V průběhu letních prázdnin zcela pochopitelně politické články ustoupily do pozadí. Zvýšení jejich počtu oproti průměru lze zaznamenat v souvislosti s datem 21.8., kdy si československá společnost připomínala vpád vojsk Varšavské smlouvy, a Rudé právo uveřejnilo řadu článků, které se k tomuto výročí obracely.

Předposlední výchylku lze připsat přípravám na nadcházející sjezd komunistické strany, povlovný opětovný pokles po sjezdu představuje diskuzi a polemiku nad výsledky sjezdu, kterým se Rudé právo v následujících dnech zabývalo.

Po poslední výchylce, která se vztahuje k výročí založení československého státu a k níž se váže také představení návrhu ústavního zákona o základních právech a svobodách, nastává postupný pokles počtu politických článků a závěr roku charakterizuje zřetelný vzestup nepolitické složky zpravodajství na úkor té politické.

Závěr

Zatímco ještě v říjnu 1989 bylo Rudé právo neotřesitelnou baštou Ústředního výboru KSČ, o rok později už jeho sepjetí s komunistickou stranou tak zřejmé nebylo. List se v bouřlivé atmosféře revolučních dní zřekl svého nekompromisního postoje vůči opozici a postupně přešel na podstatně smířlivější tón. Ještě v říjnu a počátkem listopadu mělo Rudé právo dvě hlavní témata, a sice problémy životního prostředí a činnost komunistické strany. Listopadové události si vynutily snížení počtu zpráv o ekologii ve prospěch článků o aktuálním dění ve společnosti a na politické scéně. Jak sílil vliv Občanského fóra, polevovaly výpady vůči němu (resp. vůči opozici), které se na stránkách Rudého práva do té doby objevovaly, kdykoli bylo nutné se o opozici zmínit. Rozpaky a neurčité přešlapování na místě (kdy se budoucnost ještě jevila nejasná), které je charakteristické pro období prosince, po ustavení nové vlády bez komunistické většiny a zvolení Václava Havla prezidentem pomalu přešly v rezignované smíření se s vývojem a snahu přizpůsobit se „novým podmínkám“, ve kterých - jak redakce Rudého práva rychle pochopila - není možné obstát jako spojenec komunistické strany. Ještě v roce 1989 se v souladu s míněním většiny československé veřejnosti Rudé právo zřeklo ústředního výboru, který coby čelný představitel strany nesl hlavní zodpovědnost za kritický vývoj ve společnosti, který vyústil studentskými demonstracemi na Národní třídě. Nepřiměřený zásah proti nim Rudé právo zkraje odmítá, ale pak - zcela v návaznosti na přední komunistické politiky - připouští, že nebyl zcela v pořádku.

Rok 1990 se Rudé právo snaží najít vlastní identitu a potácí se mezi nejistým přizvukováním komunistické straně a nezávislostí na ní, ovlivňováno jednak míněním veřejnosti, jednak komunistickou stranou, jejíž názory jsou s ním často v příkrém rozporu. Výsledkem jeho snah je konečné oddělení Rudého práva od komunistické strany, což dokládá podtitulek „Levicový list“, který na začátku listopadu nahradil podtitulek z prosince předchozího roku „List komunistické strany“.

Na konci zkoumaného období se Rudé právo snaží budit dojem objektivního deníku, který se nadobro rozešel se svou komunistickou minulostí a v „nových podmínkách“ si chce vybudovat pozici nezávislého levicově orientovaného listu.

Summary

While in October 1989 *Rudé právo* was an unshakeable fortress of the Central Committee of KSČ, in a year its connection with the communist party was not so clearly visible. The journal abandoned its rigid view on the opposition and gradually acquired an essentially smoother tone. *Rudé právo* had two basic topics in October and the beginning of November: environment and activity of the KSČ. Events in November forced a decrease of the number of ecological articles in favour of news about a current situation on the political field. As was the influence of the *Občanské fórum* increasing, the invectives against it were growing weaker. Puzzling and uncertain toing and froing (when the future was in a mist) that is characteristic for December after the establishment of a new government and Václav Havel's presidential election slowly turned to a resigned conciliation with the development and an effort to accommodate to the "new conditions" in that - as the office realized quite abruptly - it is not possible to hold up as an ally of KSČ. In 1989 *Rudé právo* - completely in accordance with the Czechoslovakia!! public opinion - split up with the Central Committee that as a protagonist of the party was to blame on the first place for the critical development in the society that led to students' demonstrations on Národní třída. An inadequate intervention against them was refused by *Rudé právo* at first, but then - after the front communist politicians - admits that it was not really all right.

Rudé právo tries to find its own identity in the year 1990 and staggers between unsure accentuation to the communist party and independence on it, influenced by public opinion and by the communist party whose opinions are often in a heavy conflict with it. The result of its endeavours is a final separation from the KSČ proof of which is the subheading "Left-wing gazette" that replaced the "Communist Party's Gazette" from December the previous year.

At the end of the analysed period *Rudé právo* is trying to make an impression of an objective journal that split up for good with its communistic past and wants to build up a position of a independent left-wing oriented gazette in the "new conditions".

Použitá literatura

- HOŘENÍ, Zdeněk. Naše Rudé právo. Praha: Rudé právo, vydavatelství ÚV KSČ. 1980.
- Rudé právo. 1989, roč. 70
- Rudé právo. 1990, roč. 70 a 71
- Kol. autorů. Dějiny zemí koruny české. Praha: Paseka, 2003.
- Kol. autorů. 20. století: kronika. Praha: Fortuna Print, 2001.
- BENDA, Josef. Vlastnictví periodického tisku v České republice v letech 1989 - 2006. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007.
- MCQUAIL, Denis. Úvod do teorie masové komunikace. Praha: Portál, 1999.
- SCHULZ, Winfried, SCHERER, Helmut, HAGEN, Lutz, REIFOVÁ, Irena, KONČELÍK, Jakub. Analýza obsahu mediálních sdělení. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2004.
- TRAMPOTA, Tomáš. Zpravodajství. Praha: Portál 2006.